

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ A LOCALITĂȚII SÎRBI DIN SECOLUL AL XVII-LEA ȘI PÎNĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

de

ANA GALIȘ, PETRU GALIȘ

Localitatea Sirbi, actualmente reședință de comună, se învecinează la nord cu satul Fegernic, de care este despărțită prin cimitirul sătesc, la sud-est la o distanță de 2 km se află satul Chioag, iar spre sud la 1,5 km se află satul Almaș, toate aparținând de comuna Sirbi. Spre sud-vest, la o depărtare de 8 km, se învecinează cu localitatea Șișterea, iar spre sud-vest la o distanță de 10 km, se află așezarea Sălard.

Localitatea Sirbi este străbătută de Valea Almașului, care izvorește din Dealurile Plopișului, afluent al râului Barcău.

Vatra satului Sirbi este situată în cea mai mare parte de-a lungul pîrîului Almaș și afluentului ei Valea Arderei, cît și pe terasele acestora. Ea a rămas în linii generale aceeași, chiar dacă acceptăm ideea că în perioada ocupației otomane o parte a populației s-ar fi retras spre zona împădurită din sud-vest.

Condițiile naturale sînt favorabile dezvoltării economico-sociale, asigurînd o existență neîntreruptă a oamenilor în această zonă a județului Bihor. Solurile, în cea mai mare parte, intră în categoria solurilor brune și brune de pădure, podzolice. Pe lîngă acestea mai apar și solurile din categoria cernoziomului, cum ar fi cernoziomul levigat (spălat), apoi solul aluvionar de luncă, soluri sărate și de zone mlăștinoase. Vegetația este formată din elemente ale silvostepii și stepei, apoi a vegetației tipice de luncă, în lunca Almașului.

În temeiul acestor realități geografice, cu ocazia reglementării urbariale din 1772, localitatea Sirbi a fost categorisită în clasa a I-a în funcție de beneficii și neajunsuri (*beneficia et meleficia*¹).

În decursul secolelor, așezarea Sirbi a fost consemnată sub diferite denumiri, după cum urmează:

1291 — *Villa Alumas*

1421 — *Possessio Walachalis Tothalmas*

1489 — *Toth Almas*

1625 — *Totfalu Valachorum*

1800 — *Nagy Totfalu și Szirb*

¹ Arhivele Statului Oradea, fond Prefectura județului Bihor, Inv. 41, dos. 166.

1851 — *Szirbi*

1913 — *Alsototfalu*²

Cu toate că localitatea este atestată la 1291, putem considera că aceasta exista cu cel puțin 100 de ani înainte³, locuită fiind de o populație românească compactă, cum de altfel a rămas de la prima atestare și pînă în prezent. De aceea, ni se pare a fi tendențioasă afirmația lui Jakó Zsigmond privind evoluția etnică a localității, el apreciind că în termenul de valah „nu trebuie căutat neaparat populație de naționalitate română”⁴, ci un amestec de populații și „eventual românii”⁵. Același autor, în fața documentelor, este obligat să accepte că la 1291 așezarea purta numele de Villa Alumas și astăzi pîriul care traversează localitatea poartă numele de Almaș, iar la 1421 i se spunea deja „posesiune valahală”⁶. În continuare, se încearcă să fie prezentați ca maghiari locuitorii români: „presupunerea noastră este adevărată de lista nominală a localităților din 1625, cînd în Valachorum Totfalu majoritatea locuitorilor erau iobagi unguri”⁷. Nu numai că afirmațiile de mai sus nu corespund realității istorice, dar sînt lipsite de rigoare cu privire la evoluția denumirii localității și a componenței sale etnice. În conscrierea tuturor bunurilor domeniului Adrian, deținute de familia Csáky (la 25 august 1625), posesiunea „*Totfalu valachorum integrorum*” are o populație compact românească⁸.

Locuitorii au fost români, dar numele lor au fost scrise în documente într-o grafie maghiarizantă, datorită unei atitudini binecunoscute a administrației locale. Putem susține afirmația cu următoarele exemple: Ștefan Sonea, care era judele localității, apoi Derecichei, Sabău, Zaharia, Seiche, Ghiurău, etc.⁹, nume care se păstrează pînă astăzi.

Este îndeobște acceptat faptul că evoluția generală a localității Sîrbi de-a lungul secolelor este concludent ilustrată de evoluția demografică, omul fiind realizatorul tuturor bunurilor materiale și spirituale. Pentru a reconstitui cît mai fidel evoluția demografică, am folosit o gamă variată de surse documentare, ca: lucrări generale cu conținut demografic, lucrări speciale, statistici, recensăminte publicate, conscrieri, urbarii și socoteli de dijme. Trebuie menționat că nu toate sursele dau aceleași situații demografice referitoare la anumiți ani sau anumite perioade. Apoi multe documente consemnează doar numărul capilor de familie, fără alte date, astfel că am aplicat calculul folosit în lucrările de specialitate, de 5 membri de familie pentru secolele al XVII-lea și al XVIII-lea¹⁰.

Documentele atestă o continuitate neîntreruptă a românilor în cadrul localității Sîrbi, cît și în satele vecine de pe valea pîriului Almaș. Așezarea românească Sîrbi avea la 1625 un număr de 38 familii. Considerînd cinci locuitori de familie, înseamnă că în sat erau 190 oameni. Din cei

² Coriolan Suciu, *Dicționarul istoric cu localitățile din Transilvania*, vol. II, București, Ed. Academiei R.S.R., 1968, p. 136.

³ Jakó Zsigmond, *Bihar megye a török-pusztítás előtt*, Budapest, 1940, p. 194.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională Maghiară), *Csáky család levéltára* (Arhiva familiei Csáky), fasc. 10, nr. 15.

⁹ Jakó Zsigmond, *Bihar megye a török pusztítás előtt*, Budapest, 1940, p. 194.

¹⁰ *Istoria României*, vol. III, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 420.

190 locuitori sînt consemnați 37 de tineri și copii. Dar conscrierea menționează faptul că în august 1625 în sat erau mai multe case părăsite, menționîndu-se și numele persoanelor care le-au deținut. Ocupația otomană de după 1660 a adus prejudicii locuitorilor din zona văii Barcăului și Almașului. Cetatea de la Siniob, așezată la 6 km de Sirbi, a ajuns sub stăpînirea otomană. „Ocupația turcească și luptele îndelungate la care se adaugă cauze de ordin natural (calamități, epidemii) au afectat considerabil populația Bihorului în secolul al XVIII-lea¹¹. După conscrierea întocmită de autoritățile austriece la 1692 și publicată de Mezösi Karoly¹², localitatea Sirbi ar fi fost pustie de 30 de ani, afirmație care trebuie privită cu rezerve. Tradiția orală locală amintește de lupte ale locuitorilor cu cete otomane în zona împădurită (o poiană a „turcului“). De asemenea, conscrierea de la 1694 atestă existența a 10 familii în satul Sirbi. Dacă satul ar fi fost pustiu în 1692, atunci este inexplicabil cum la 1694 el avea peste 50 de locuitori, pentru că, după cum se știe repopularea unor sate distruse de lupte s-a făcut încet și destul de greu. Cele 10 familii sînt impuse la dijmă, ori se admite că, dacă satul ar fi fost pustiu și repopulat după 1692, ar fi urmat cîțiva ani în care locuitorii ar fi fost scuțiți de dijmă. Mai mult decît cele spuse mai sus continuitatea românilor în localitatea Sirbi este atestată de numele locuitorilor. Sînt nume de familie Sonea, Ghiurău, Pantîș, Zare, Seiche etc.¹³.

În anul 1696 sînt menționate 8 familii care plătesc dijmă, mai apar 13 familii în Chioag și Fegernicul Mare, acesta din urmă legat de Sirbi¹⁴. Cei 40 de locuitori din Sirbi și 65 locuitori din Chioag și Fegernicul Mare, supuși conscrierii din 1696¹⁵, ilustrează convingător continuitatea neîntreruptă a vieții în satele românești de pe valea Almașului atît în perioada stăpînirii turcești cît și a celei austriece de după 1692.

Socotelile din 1697 privind dijma percepută pentru satele Sirbi și Chioag¹⁶ menționează 23 de familii, care au aproape 120 locuitori. Fegernicul Mare și Mic¹⁷, cu 11 familii, aveau 55 locuitori. Se poate, astfel, constata din socotelile de dijmă că în ultimii ani ai secolului al XVII-lea populația a crescut continuu, creștere pe care o raportăm în primul rînd, la sporul natalității.

În socotelile de dijmă din plasa Oradea de la 1699¹⁸ satul Sirbi apare împreună cu satul Ciuhoi, ca avînd 30 de familii cu cca. 150 locuitori. Vedem că în numai 5 ani, pornind de la conscrierea de la 1694, populația cunoaște un spor deosebit de însemnat. Și în conscrierea din 1699 sînt prezente nume românești ca: Pantîș, Costa, Chiș, Zare (Zerghe), Seiche etc.

Între 1703—1711, în timpul răscoalei lui Rákoczi situația Bihorului ajunge din nou critică. Satele românești sînt puternic lovite atît de curuții

¹¹ Gheorghe Mudura, *Populația localităților de pe cursul superior al Crișului Repede la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în Aleșd 1904—1979. Comunicări, studii, articole și documente*, Oradea, 1979, p. 60.

¹² Mezösi Karoly, *Bihar vármegye a török uralom megszünése idejében (1692)*, Budapeșt, 1943, p. 123.

¹³ A.S.O., *fond Episcopia Romano-Catolică. Acte economice*, dos. 2604, f. 4.

¹⁴ *Ibidem*, dos. 2606, f. 12, v.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 153, v.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, f. 329.

lui Rákoczi, cît și de lobonți. Pentru această perioadă, ce corespunde primilor ani ai sec. al XVIII-lea, ne lipsesc datele demografice sau cele referitoare la obligațiile țăranilor. De abia după 1711 autoritățile austriece trec la întocmirea de noi conscrieri. Țăranii iobagi din satele românești au căutat să se sustragă noilor conscrieri, pentru a scăpa de obligații. În această situație în prima conscriere din 1712 sînt înregistrate 4 familii¹⁹, care aveau 20 de locuitori. În 1713 conscrierea comitatensă menționează 7 familii²⁰ cu circa 35 locuitori. Dar în anul 1715 apar înscrise numai 5 familii²¹. Această oscilație a numărului de familii înregistrate se datorește evident sustragerii sistematice a locuitorilor de la conscrieri, pentru că numai după 4 ani, în anul 1719²², localitatea Sîrbi are înregistrate 11 familii cu 55 locuitori. Peste numai un an, în 1720, sînt consemnate 2 conscrieri, prima înregistrează 21 familii, a doua 20 familii²³. În această situație, considerăm ca reală cifra de 20—21 de familii pentru localitatea Sîrbi la începutul secolului al XVIII-lea, în condițiile în care aceste cifre apar consemnate în două conscripții în același an.

Dacă la sfîrșitul secolului al XVII-lea, populația localității Sîrbi depășea 100 de locuitori, în deceniul al doilea al secolului al XVIII-lea, cu toate evenimentele critice (răscoala lui Rákoczi, incursiunea turco-tătară din 1717), populația depășea 100 de oameni. Perioada de la mijlocul secolului al XVIII-lea este favorabilă creșterii numărului de locuitori, întrucît Bihorul nu mai constituie teatrul unor operațiuni militare, oscilațiile sub raportul scăderii numărului populației se vor înregistra în anumite intervale cînd apar epidemii (holera), ca de exemplu între 1740 și 1743 sau în anii de foamete, determinați de secete prelungite. La mijlocul secolului al XVIII-lea, populația cunoaște o creștere continuă. Astfel, în anul 1733, cu ocazia împărțirii bunurilor familiei Csáky între frații Ștefan și Ladislau Csáky, s-a întocmit o conscriere a tuturor bunurilor acestei familii, unde partea din Sîrbi aparținătoare familiei Csáky are 25 familii, cealaltă parte, mai mică, aparține lui Ravaszdy și Horvath. În partea aparținînd familiei Csáky sînt cel puțin 125 locuitori, tot aici apar 31 copii²⁴.

Un adevărat salt demografic se realizează în perioada de relativă liniște din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Această împrejurare este surprinsă de recensămîntul din 1784—1787, care „datorită modului cum a fost organizat, al metodei de întocmire, documentul demografic din 1784—1787 este cel dintîi recensămînt general al populației din Transilvania”²⁵. Acest recensămînt prezintă pentru localitatea Sîrbi o populație de 590 locuitori. Din aceștia, 307 sînt bărbați, 126 bărbați căsă-

¹⁹ A.S.O., fond Prefectura Jud. Bihor, Inv. 41, dos. 78, *passim*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, dos. 85, *passim*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Arh. St. O., fond Capitulul Episcopiei Romano-Catolice din Oradea, Registre, nr. 9, p. 645.

²⁵ Natația Giurgiu, *Populația Transilvaniei la sf. sec. XVIII și începutul secolului al XIX-lea, în Populație și Societate*, vol. I, Editura Dacia, Ciuș, 1972, vol. I, p. 101.

toriți, 181 necăsătoriti. Urmași între 1 și 12 ani erau 101, iar între 13 și 17 ani erau 124²⁶.

Situația demografică bună de la mijlocul și sfîrșitul secolului al XVIII-lea este evidențiată și de situația economică a localității Sîrbi, așa cum rezultă din reglementarea urbarială din 1772. Conform instrucțiunilor, în Bihor au fost constituite 4 clase în care urmau să fie încadrate toate localitățile. Satul Sîrbi este categorisit în clasa I-a, din mai multe considerente. Fără discuție are o populație numeroasă, în aceste condiții locuitorii beneficiază de lemne în mod gratuit, au dreptul să-și crîsmărească băuturile proprii două trimestre pe an. Apoi, localitatea este apropiată de tîrg, are dealuri pentru vie, pămîntul arător distribuit în două asolamente se putea cultiva în condiții bune. Locuitorii pot să-și crească animalele în condiții bune, avînd pășune suficientă și apă pentru animale în loc bine așezat. Ghindăritul este admis contra taxă, colonilor li se permitea în mod gratuit ghindăritul în porțiunea rovazdiană. Locuitorii au apoi grădini cu pomi fructiferi, au în vecinătate moară și locuri potrivite pentru topirea cînepii. La neajunsuri se spune că pămîntul este de calitate mai slabă și este mai deluros²⁷.

Studiind izvoarele menționate, constatăm că locuitorii din comuna Sîrbi la 1625 din punct de vedere social sînt amintiți ca iobagi ai familiei Csáky²⁸. Conscrierea din 1625 arată că pe lîngă cele 38 case locuite sînt și case părăsite de iobagi, cum este cazul iobagului Ghiurău Gavril, care a plecat din localitate. Obligațiile țaranilor iobagi sînt multiple. Fiecare om cu casă dă pentru un loc de casă 25 dinari impozit, în contul acestei obligații își cultivă vița de vie. Prestează nona din toate cerealele, răsкупpără cu 2 dinari dijma din miei și stupi. Sînt supuși apoi la dijma din porci sau o răsкупpără cu 4 dinari, fie că este sau nu ghindă. Pentru contravențiile din pădure plătesc un florin²⁹. În acest sens, putem aminti că peste un secol și jumătate, se va preciza că beneficiază de lemne în mod gratuit (1772). Față de stăpînul de pămînt mai au și alte obligații de crăciun sînt datori cu o găină, unt, miere, doi miei, apoi mai sînt datori cu tot felul de munci. Trebuie să semnalăm faptul că localitatea Sîrbi are la 1625 un jude și un voievod. Dealtfel, conscrierea și urbariul domeniului Adrian din 1625 precizează că un număr de 7 sate au în frunte un jude și un voievod³⁰. Se atestă astfel documentar că în secolul al XVII-lea încă în fruntea satelor de pe valea Barcăului, a pîriului Almaș etc., se mai păstrează instituția voievodală, dar treptat se introduce și un jude. Statutul țaranilor dependenți se poate vedea în perioada următoare din socotelile de dijma de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Conscrierea populației satului Sîrbi din 1712 consemnează alături de cele trei familii de iobagi, și o familie de jeler, fapt singular pînă la 1712, situație care se repetă la 1719, cînd pe lîngă cele 10 familii iobăgești este înregistrată din nou o familie de jeler. Deși populația localității este compactă ca structură, se pot observa diferențieri între familii în privința cuantumului suprafeței de pămînt aflate în folosință,

²⁶ *Az első magyarországi népszámlálás (1784—1787)*, Budapest, 1960, p. 34—35.

²⁷ Arh. St. O., *Fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 41, dos. 166.

²⁸ *Magyar Országos Levéltár, Csáky család levéltára*, fasc. 10, nr. 15.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

a numărului de animale și a producției existente. În privința ocupațiilor locuitorilor, documentele ilustrează în mod evident că pe primul loc se situa agricultura prin cultivarea cerealelor, în special grâu, orz, porumb. Astfel, în 1696 cele 6 familii cu producție obțin 176 cruci de grâu, din care au plătit dijmă stăpînului de pămînt. În anul 1697, locuitorii cu producție din Sîrbi și Chioag obțineau 220 cruci grâu, plătind dijmă 22 cruci, iar în 1699 locuitorii din Sîrbi și Ciuhoi aveau o producție de 432 cruci grâu din care plăteau dijma.

Cultivarea viței de vie a reprezentat o ocupație permanentă a locuitorilor din Sîrbi, fapt dovedit de conscrierea de la 1625, apoi de celelalte conscrieri care au mai fost amintite după 1694. Socotelile privind dijmele percepute din vin la 1697 pentru localitățile Sîrbi și Chioag arată că au obținut 427 tîne vin și plătesc dijmă 37 tîne și 47 iuste³¹.

Creșterea animalelor direct legate de agricultură este evidențiată din nou prin registrele de dijmă anunțate și folosite mai sus. Din aceste conscrieri rezultă obligațiile iobagilor, obligații care atestă creșterea intensă a animalelor. Conscrierile din deceniul al doilea al secolului al XVIII-lea menționează numărul animalelor deținute de fiecare familie, anume a boilor, vacilor, cailor, oilor, caprelor și porcilor, cifre edificatoare pe de o parte în privința puterii economice a fiecărei gospodării, a dotării ei cu inventar viu necesar desfășurării muncilor agricole de bază, iar pe de altă parte a posibilităților de comercializare a surplusului existent.

În concluzie, putem spune că localitatea Sîrbi a cunoscut în toată această perioadă o dezvoltare pozitivă din punct de vedere demografic, prezentîndu-se la sfîrșitul secolului al XVIII-lea ca un sat puternic din punct de vedere al elementului uman, suportul principal al dezvoltării pe toate planurile. Din punct de vedere național, avem de a face în exclusivitate cu locuitori români, ca și în deceniile următoare, pînă în zilele noastre.

³¹ Arh. St. O., *fond Episcopia Romano-Catolică, Acte economice*, dos. 2603, f. 13.